

Мавзу: ЕР ҲУҚУҚИ ТУШУНЧАСИ

Р Е Ж А:

1. Ер ҳуқуқи фанининг предмети ва усуллари.
2. Ер ҳуқуқи тамойиллари.
3. Ер ҳуқуқи тизими
4. Ер ҳуқуқининг ҳуқуқ тизимида тутган ўрни

Мустақил ҳуқуқ тармоғи бўлган ер ҳуқуқи нормалари мазмун жихатидан хилма-хил бўлгани учун уларни маълум бир тизимга солиш катта аҳамият касб этади. Ер ҳуқуқи тизими деб, жинслик хусусиятига эга бўлган бир жинсли ер ҳуқуқий муносабатларини тартибга солувчи ҳар бири ер ҳуқуқий нормаларининг гуруҳларидан ташқил топган ер-ҳуқуқий институтлар жамланмасига айтилади. Институтлар ва уларга жамланган нормалар эса ўз навбатида ер ҳуқуқи тизимининг ички тартибини ташқил этади. Масалан, ер кадастрини юритиш билан боғлиқ бўлган муносабатларни тартибга солувчи ҳуқуқий нормалар давлат ер кадастри ҳуқуқий институтини ташқил этади.

Ер ҳуқуқи институтлари нисбатан мустақил ва барқарордир. Улар бир-биридан фарқ қилади ва тавсифи бўйича ҳар хил бўлган ер муносабатларини тартибга солади.

Ер ҳуқуқи институтлари гуруҳланганда тартибга солувчи ва муҳофаза қилувчи институтларга бўлинади. Улар таркиби бўйича оддий ёки мураккабга бўлинади. Юқоридаги мисол келтирилган институт оддий институт бўлиб ҳисобланади. Шундай институтлар борки, улар икки ёки ундан кўпроқ институтларни ўзида жамлаб, мураккаб институтни ташқил этади. Мисол қилиб ерларни давлат бошқаруви ҳуқуқий институтини олсак бўлади. Бу институт ер тузиш, ер кадастрини юритиш, ердан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш устидан давлат назоратини олиб бориш, ер хусусидаги низоларни ҳал этиш ва бошқа шунга ўхшаш институтларни ўз ичига олади. Мураккаб институтга яна мисол қилиб ердан фойдаланиш ҳуқуқи институтини айтишимиз мумкин. У ўз навбатида қишлоқ хўжалик корхоналарининг ердан фойдаланиш ҳуқуқи, фуқароларнинг ердан фойдаланиш ҳуқуқи, ноқишлоқ хўжалик корхоналарининг ердан фойдаланиш ҳуқуқи ва бошқа институтларни қамраб олади.

Ер ҳуқуқи тизимидаги ҳар бир институт бошқа институтларга нисбатан ва ер муносабатларини тартибга солиш аҳамият ига кўра кетма-кет жойлашади.

Бундан ташқари ер ҳуқуқи умумий қисмини ташқил этадиган институтлар **умумий институтлар** ва алоҳида қисмидагилар эса **махсус**, яъни предметли институтлар деб аталади.

Умумий қисм институтлари ўзидаги нормаларда мазкур фан тармоғи ва қонун ҳўжжатлари ривожланиши учун асос бўладиган энг муҳим ҳолатлар, қоидалар ёки тамойилларни акс эттиради. Бу институтларда жамланган ҳолатлар, қоидалар ва тамойиллар ер ҳуқуқининг махсус институтлари мазмуни ва таркиби шаклланишига катта таъсир кўрсатади. Алоҳида қисмнинг институтлари эса умумий институтларга нисбатан бўйсинувчи вазиятда бўлади. Улар мазкур ҳуқуқ тармоғининг умумий ҳолатлари, қоидалари ёки тамойилларини намоён қилмайди. Уларнинг амал қилиш доираси маълум ижтимоий муносабатлар билан чекланган бўлади. Бу тоифадаги институтларнинг нормалари ижтимоий муносабатлар қатнашчиларининг субъектив юридик ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилайди.

Айтиш мумкинки, Ўзбекистон ер ҳуқуқи Умумий ва Алохида қисмдан иборат бўлиб, улар ўз ичига умумий ва махсус (мураккаб ва оддий, тартибга солувчи ҳам да муҳофаза қилувчи) институтларни қамраб олади.

Ер ҳуқуқининг Умумий қисмида: ерга нисбатан мулк ҳуқуқи, ер участкаларига бўлган ҳуқуқ, давлатнинг ер муносабатларини тартибга солиши ва назорат қилиши, ер тузиш ва ер кадастрини юритиш, ерни ҳуқуқий муҳофаза қилиш ҳам да ер қонунчилигини бузганлик учун жавобгарлик каби олтига институтлар бор.

Ўзбекистон ер ҳуқуқи ҳуқуқ тизимида алоҳида ўрин эгаллаган, муҳим аҳамиятга эга бўлган, иқтисодиётда туб ўзгаришлар юз бераётган шароитда долзарблиги янада ошиб бораётган ва бошқа ҳуқуқ тармоқларининг (масалан, қишлоқ хўжалик ҳуқуқи) ривожланишига катта таъсир кўрсатаётган мустақил ҳуқуқ тармоғидир.

Табиатнинг бойликлари (ер, сув, фойдали қазилмалар, ўрмон ва ҳайвонот дунёси) бир-бирига боғлиқ мажмуа бўлиб ҳисобланишига қарамасдан, бундай объектларнинг ҳар бири атрофида келиб чиқадиган ижтимоий муносабатлар алоҳида-алоҳида ҳуқуқ тармоғи нормалари билан тартибга солинади.

Ер ҳуқуқи бошқа ҳуқуқ тармоқларининг ичида конституциявий ҳуқуқ билан энг яқин ва узвий боғлиқдир. Зотан, конституциявий ҳуқуқ нормалари ер ҳуқуқи тамойилларининг асоси ҳисобланади. Конституцияда ер ва бошқа табиат бойликлари умуммиллий бойлик эқанлиги, у самарали фойдаланилиши кераклиги ва давлат томонидан муҳофаза этилиши белгиланган (55-модда). Ер фондини давлат бошқаруви, ер қонун ҳўжжатларини маъмурий-ҳуқуқий тартибда бузганлик учун айбдорларни маъмурий жавобгарликка тортиш соҳасидаги ер ҳуқуқий муносабатларни тартибга солишда ер ҳуқуқи маъмурий ҳуқуқ нормаларидан фойдаланади.

Ер ҳуқуқининг ҳуқуқ тизимининг забардаст ҳуқуқ тармоғи бўлган фуқаролик ҳуқуқи билан алоқадорлиги катта аҳамият касб этади. Ер ҳуқуқи ва фуқаролик ҳуқуқининг бир бири билан боғлиқ бўлиши негизда ер ва фуқаролик муносабатлари ижтимоий-иқтисодий табиатининг умумийлиги ётади. Ер муносабатларининг айримлари мулкӣ муносабатлар бўлганлиги учун фуқаролик муносабатлари билан қондош бўлади

Ер ҳуқуқи экология ҳуқуқи билан ҳам
чамбарчас боғлиқдир. Шу ўринда айтиш
лозимки, ер ҳуқуқининг мустақил ҳуқуқ тармоғи
сифатида тан олиниши шаклланиб келаётган
экология ҳуқуқини инкор этмайди. Ер ҳуқуқи
экология ҳуқуқининг ажралмас қисми деб,
қаралиши мумкин бўлмасда, у ердан
фойдаланишни муҳофаза қилиш
муносабатларидан ажратиб тартибга солмайди.
Ердан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш бир
бири билан узвий боғланган ва ажралмас
жараёндир.